

^{temp.} ^{laude} tota terra impleta est gloria et splendore gratiae et doctrinae Christi: tunc sola domus et templum Iudeorum obtenebratum est; idque ex fumo, id est ex ira Dei, qui parans se ulciscit quasi naribus efflabat fumum et ignem, jamque illud ipsum fumo et igni destinabat; et sic primus sensus de incendio templi, quem paulo ante adduxi, hic locum habens potest. Hinc symbolicus, Pintus per fumum sive caliginem accipit execrationem Iudeorum, cum gloria Dei et splendoris Evangelii genitibus illuxit.

^{vers. 5.} ^{temp.} ^{laude} Et dixi: VE MIRI, TUA TACUI! — Septuaginta, quia compunctus sum. Unde primo, Prado in Ezech. n. 4, sic explicat: Heu me! perire, occidi, defici ex conservatione tanar visionis, ut per metapsin tacere significet consternari, pavore, percelli, ita ut loqui non possid, sed facere debeas. Tunc ^{laude} Tua taceo, id est consernatus obmutui. Sic I Machab. cap. i, dicitur terra siluisse in conspectu Alexandri, id est Ita pavore concessa, ut mutire, cique resistere non sit ausa. Idem dicitur de Moab infra, cap. xv, et de Ascalone, Jeren. xlvi. Idem videtur hic contigisse Isaiam: si enim Seraphim coram Deo velant facies et ora; quidni cadat Isaias, mortalis homo, videns Deum cum Seraphinis? Addit Sanchez Isaiam, licet factundum, in conspectu Domini, et auditu ea suavitate, et ardore, quo a Seraphinis lundatur Deus, mutare se putasse et elquens, q. d. Va mibi, quia tacui, quecad laudavi majestatem tantam, quam ab Angelis nunc tanto spiritu laudari erno! tacui, inquam, cum loqui poteram: nunc autem ex quo Deum et Seraphini vidi, cogor facero, etiam si loqui cupiam: ipsorum enim conspectus et majestas me clinguem fecit, sed jure haec patior; quia, quando poteram loqui, nolam, et succumbem timori tacui; nunc cum maxime volo loqui, non possum. Si videmus vires etiam eloquentissimos, coram regibus, quasi regio majestatis intuita attonitos et repausos, obtemperare.

^{laude} Secundo, optius et plenus, S. Hieronymus nota Isaiam cum videtur Seraphinos tanta reverentia, tremore et clamore laudare Dei majestatem, op-tasse illis se in hoc cantu et hymnodo jungere; sed ob peccati conscientiam id facere non ausum. Dicit ergo: « Ve mili! » quia mili tacendum iudicavi, eo quod pollutus sim labis, et peccator similis populo polliuit cum quo habito, q. d. Misericordia me, qui nihil sum civibus meis has in resemon; cum ipsis mere profani et polluti sint: idque in hoc Angelorum concuento faciem cogor, et mutire non audeo; non enim est speciosa laus Dei in ore peccatoris.

Nota: Pro ea hebraea est יְנִזְבֵּחַ, quod clarum Prado et alii vertunt heu, et Septuaginta, o miser ego! Est enim vox Isaiae non minantis, sed dolens.

Quod? Porro hoc Isaiae peccatum fuisse locutionis senset Origenes hic, hom. 5, ex eo quod subdit Isaias: « Quia vir pollutus labebit ego sum, et faciliter

enim, ut ait S. Jacobus, cap. iii, vers. 2, lingua peccamus: ergo aliquid timide, vel imprudenter dixisse videtur Isaia, cuius culpam hic agnoscit eti non exprimat quid illud fuerit, aut quod vanum et otiosum locutus sit; hoc enim vix illis hominum evadit, maxime qui inter vanos et ignorantes degit, inquit Origenes et Gregorius, lib. III *Dialect.* cap. v; aut quod, cum alios redargueret, seipsum non reprehenderet, inquit Nazianzenus in *Apolog.* ad Patrem: quod intellige de levibus et venialibus culpi.

Secundo et potius, S. Hieronymus, Cyrilus et Haymo (esto id improbat Chrysostomus) censem ^{laude} hoc peccatum Isaiae fuisse lingue, at non tam locutionis quam tactiturnitatis; scilicet quod peccata populi ac procerum, vel tedium vel metu victus, insectari destiterit, ac nominatim quod Oziam regem, cum sacerdos non esset, volenter adolevit in sensum, et sacerdotium invadente, labilis audacibus ipse, utpote Propheta et regio sanguine orciundus, non corriperuit.

Porro hoc Isaiae peccatum non mortale fuisse, sed veniale, colligunt ex eo quod Deum cum quasi amictu sum tam sublimi visione sui et Seraphinorum dignatus sit: qua sane peccatorem et hostem suum non decorasset.

Addit Sanchez peccasse Isaiam, quod metu regis faceretur, et permisit cum jam leprosum in urbe habitare; nec curaverit cum iuxta legem, Levit. xii, 46, urbe expelli. Unde apposite subdit: « Et in medio populi polluta labia habentis ego habito, » q. d. Ego factus sum quasi unus e plebe, que in tam gravi casu mutare non est ausa, cum famae ulli tacitibus ego, utpote procer Dei, loqui, eumque intrepide increpare debuerim: scilicet Elias et Eliseus inceparerunt Achab, Joram, aliasque reges Israel. Verum exiguum, vel nullum fuisse hoc peccatum ostendi, vers. 1. Impie *Oecolampadius* censem Isaiam labia fuisse polluta: « Quia, inquit, homo ex se mi nisi soridum et fectori plenum proferre potest. »

Moraliter, dicte hic Dei cognitione in nobis humiliatissime gignere: qui enim videt Deum, videt seipsum; videt, quantum distet a Deo, quam primum, uno quam nihil sit; et quo clarius videt Deum ac seipsum, eo magis Deum admiratur et reverenter, seipsum vero deprivat et despicit. Hoc ergo signum est boni spiritus, sicut et contrario signum mali spiritus est, si quis ex eo intumescat, se suaque magni faciat, pulet se docum, sanctum, perfectum, etc. Ita Abraham coram Domino: « Longar, inquit, ad Dominum meum, cum sim pulvis et cinis, » Genes. xviii, 27. Ita Moses, audiens Deum ex rubro, « abscondit faciem suam, non enim audebat aspicere contra Deum, » Exod. iii, 6. Ita Tobias eum suis, agnito angelo Raphaële, « prostrati per tres horas in faciem, benedixerunt Deum, » Tob. xii, 22. Ita Jeremias audiens a Deo: « Prinus quam te formarem in interno, novi te, etc., dixit: « A. a. a. Domine Deus, cum tu sis a quo,

quia puer ego sum, » cap. i, vers. 2. Ita Daniel videns Antiquum dierum in throno, et milia milia assistentium ei: « Horruit, inquit, spiritus meus, territus sum, et visiones capitis mei confundivabant me, » cap. vii, vers. 15. Et cap. x, vers. 8, viso angelo: « Non remansit, ait, in me fortitudo, emacui, nec habui quidquam virium. Et audiui vocem sermonum ejus: et audiens jacebam consternatus super faciem meam, et vultus meus habebat terra. » Et Ezechiel, viso Deo in curru Cherubum, occidit in faciem, et quasi in deliquium mentis, cap. ii. Ita viginti quatuor seniores coram throno Dei « procedebant ante sedentem in throno, et adorabant viventem in secula seculorum, et mittebant coronas suas ante thronum, dicens: Dignus es, Domine Deus noster, accipe gloriam, et honorem, et virtutem, » Apoc. iv, 10. Ita S. Franciscus spiritu elevatus dictabat: « Quis tu, Domine, quis ego? tu abyssus essentia, veritas et gloria; ego abyssus nihil, vanitatis et misericordia. »

ET IN MEDIO POPULI POLLUTA LABIA HABENTIS EGO BASTRO. — « Polluta, » id est primo, contaminata, tum locutione, tum silentio, ut dixi; secundo, « polluta, » id est profana et communia, q. d. Labia una sunt bini consecrata: debemus ergo loqui sacra et divina, ut dicat Prophetam; et num cum populo versans, ab eo didici loqui, ut ipse, secularia, vulgaria et communia. Unde notant hic S. Hieronymus et Cyrilus, quam nosca sit etiam Sanctus et Prophetis sanctuarium, preseruent improborum, societas, que tantum Prophetam inquinavat. Vere dixit Sapiens: « Haec tria non possunt non inquinare: figuris, rotis plaustris in profundo creno, versantes cum malis, » El Ecli. cap. xii. « Qui feligerit picem, inquinabitur ab ea. » Et Paulus, I Cor. xv: « Corrumptum mores bonus colloquio prava. » Ita S. Petrus, agens inter ministros pontificum, negavit Christum; et Deus Abramham et Chaldeia eduxit, ne infidelium societas contaminaretur.

Rursus S. Bernardus: « Nuge, sit, in ore sacerdotis (et Prophetie) sunt blasphemie. Labia enim sacrae custodiunt (custodire debent) sentiant, et legem requirent ex ore eius: quia Angelus Domini exercitum est. »

Et REGEM DOMINUM EXERCITUM VIDI OCULIS MEIS, — q. d. Andea pars feci peccatum meum; non vident Dei puritatem et sanctimoniam, ac Seraphinum clamantes: « Sanctus, sanctus, » etc., video quam impurum et horridum sit hoc meum, et unde aliud peccatum: perinde ac si simul video Iudebras et Iacobem, solem et cloacam, regem et surram, magis perspicis quantum unum ab alio distet: quia imperfectum meum viderunt oculi tui, « perter et me in lumine tuo (1). »

(1) Hebreus textus, sic etiam veri potest, ve mili, nisi in silentium redactus sum, excusis sum, perit, vel ut sit fortius, certe ero modus seu blasus et balbus, in-

6. ET VOLAVIT AD ME UNUS DE SERAPHIM. — Querentes an hic Angelus vere furrit ex ordine Seraphim? S. Dionysius, cap. xiii *Cœlest. Hierarch.*, ex doctrina sui magistri Hierothei, distinguunt chorus Angelorum ex Daniel, cap. vii, vers. 10, in: « Assistentes, qui semper Deo assistunt; et in Ministrantes, qui foras milituntur. Assistentes docet esse quatuor summos Angelorum chorus, eosque sua multitudine longe superare inferiores quinque qui Ministrantes sunt: hunc ergo Angelum, quia missus est, non vere fuisse ex ordine Seraphim, sed ex aliquo ordine Ministrantium: vocari tamen « Seraphim », vel omnia illuminatis et missus fuit ab aliquo Seraphino, vel ab officio, quia missus est ad urendum labia Isiae. Confrariorum famen est verius, scilicet enim vere fuisse ex choro Seraphim. Hinc enim doctores et Ecclesia probant nonum ordinem Angelorum esse Seraphim: nec enim aliud ex Scripturis probari potest. Ita docent S. Ambrosius, libro I *De Spiritu Sancto*, Hebr. cap. i, 14, ubi aut omnes esse administratoris spiritus in ministerium missos. Vide ibi dicta.

ET IN MANU EIUS CALCULUS, QUEM FORCIPÉ TULERAT DE ALTIARI. — Pro *calculis* hebraicis est תְּרֵשֶׁת, ritipa, grecice ῥίζα, id est carbo, vel pruna ignita, quem calcule carenti, id est carbunculo, seu pyropo, est similis: prunam enim fuisse patet, tum quia forcipe, tum quia de altari accepta est, ut uicerat labia Prophetæ. Et sic Apoc. viii, 3: « Accipit Angelus thuribulum, et implevit illud de igne altaris. » Idem fecit Cherubim, Ezech. cap. x, 2. Ita ritipa vertunt carbonem ascensus Syriaca, Arabicæ, Foriarum, Vatablas, Pagnini et passim recentiores, et ita legit Damascenus, lib. IV *De Fide*, cap. xiv; ritipa enim vel ῥίζη τσερῆψη, per metathesis alludit ad γῆς τσαρῆψη, vel γῆς σαρῆψη, id est urere, accendere, confare. Unde apposite ad

ter meos deinceps vulgi irrationi expositus aut admiratione; nam vidi oculis meis Joba, vulgata enim opinio, quod qui visiones vidissent, periculum mortis vix evaderent. Vide Judic. xiii, et Genes. xxviii; admiratur enim Jacob quod videset Dominum et non morietur. Quod vero γῆς τσαρῆψη, non taceat, sed pertinet, actum est, interpretor, scito quod quanvis γῆς τσαρῆψη, in voce activa sitere, ac subinde quiescere significat, in voce tamen passiva est, in silentium seu quietem redigit, et semper est paucus, et idem valet quod actum est, disrupt, etc.; sentibus enim Iesu prophetam lignum, quod solleme est illi qui visione quaque terribiliter ac stupet. Hanc autem interpretationem in versione secutus sum, tantum ut sic posse Hebreus reddi significare, eamque amplectenter nisi novitas obstaret, que tamen interdum non modo venia, verum etiam laude digna est; presentem enim communis interpretatione suis habeat nodes (a). (Forierius.)

(a) Hoc est etiam opinio Bossuetii 1er serm. *sur la Nativité de Notre Seigneur*, 1er part. Proprie exaltatio nobis aliende in memoriam revocat quod apud antiquos Orientis nationes, « sive virile mulier non vocatis, internis atrium regis intraverit, absque illa canticione statim interficiatur, » Esther, iv, 11.

nomen suum « Seraphim » habet in manu *resep*. (1).

Secundo tamen, S. Hieronymus *r̄tspa* *vertit*, *cal-*
culum, id est lapillum, sive gemmam, cui versioni
easteri interpretes, scilicet Aquila, Symmachus et
Theodotion, consentiunt, inquit S. Hieronymus,
Septinginta vertant ad opem, quod carbunculum et
carbonem significat. S. Hieronymus, epist. 143 ad
Damasum interpretatur *carbunculum*, que gemma
est flammæ et igneæ colore; additumque: « sive cal-
culum vertamus, sive carbunculum, ita calculo di-
vini sermonis veritas et rigor, in carbunculo ejus-
dem lucens doctrina manifeste ostenditur, juxta
illud *Psalm. xviii*: Praeceptum Domini lucidum
illuminan oculos. » Unde a *resep* deducitur *NET*
ratsuph, et *NET* *martsphet*, quod significat
stratum lapide, sive pavimentum lapideum, li-
bro IV Reg. xi, et *Cant.* iii, 10, ubi pro *char-*
itate *constraint*, hebreæ est *rutsoph*, quod Sep-
tuaginta vertunt *NET*, id est stratum lapide,
et quinta Edilio *vertit*, *medium eis calcus* (id est
carbunculus, inquit S. Ambrosius, Theodoretus
et Nysenius) *compositum*. Quare noster Alcazar, in
Apoc. ii, 17, nota 5, omnino contentum hunc Isaiæ
calculum fuisse carbunculum, hincque dat *sensi-*
sum: Vidi, inquit, Isaias thronum, quem Deus
habet in Ecclesiæ Chrystiana; quare Seraphim sunt
Apostoli et viri Apostolici, qui Evangelium erant
predicaturi, quod quia erat summe difficultatum;
et quasi ignem complici; hinc timide forece ac-
cepserunt carbonem ex altari, id est timide acces-
serunt ad labores et persecutions Evangelii; sed
ubi eum accepserunt, et insperxerunt, viderunt
eum non esse carbonem, sed carbunculum, quia
labores hi et crux pro Christo per charitatem
qua accesserant, et perunctionem Spiritus Sancti
dulcissimi æque ac pretiosissimi easerunt.
Hic sensus plus et moralis est, non tamen litera-
lis est, nee genuinus, ut volant Alcazar et Ruper-
tus.

Dico ergo utrumque esse verum, scilicet, et cal-
culum hunc fuisse prunam accusam, et fuisse cal-
culum sive carbunculum; nam in celesti templo,
et altari, ubi hunc vidit Isaias, omnia pretiosa sunt,
eterna et coelestia: ergo carbones ejus non lig-
nei, sed lapidei, ut semper durent; immo gemmei,
quia tales decent Deum. Ignis ergo ille celestis
nutrit pyropis et carbunculis; carbunculus enim
pro omniis gemmis pretiosissimus est. Nam
carbunculus qui ponderat unam drachmam, se-
xagesima milibus aureorum estimatur, id est pluris
quam adamantes quatuor ejusdem ponderis. Et
hic est noster carbunculus ignem nostrum terrestrem
resupnit, ut eum ignis calcarefere non possit, ut
docten Plinius et Aristoteles, lib. IV *Meteor.* cap.
XLVIII, tamen celestis ille carbunculus coelestem

(1) Inte purificationis et consecrationis modus carbo-
mentis de altari desumptu in usus etiam apud Gra-
cos (Atheneus, lib. IX).

illum Dei ignem facile suscipit. Hic sententia fa-
vet Ecclesia, que orat in Sacro: « Deus qui labia
Isiae calculo mundasti igni. » Fuit ergo calcu-
lus, sed ignis.
Queres, cur Seraphim hoc calculo tetigit labia
Isiae? Respondeo, ut peccatum labiorum ejus
punitum et expiatum, hinc ea calculo hoc adassit;
presentem quia peccarat Isiae non reprehenden-
do Oziam, qui prunus et thymiam altaris inv-
serat; prunis ergo punitur, hoc est enim quod ait
Seraphim: « Ecce tetigit hoc labia tua, et anfe-
ter iniquitas tua, et peccatum tuum mundabitur. »
Calculus ergo hic primo, symbolum est peniten-
tiae et contritionis. Notat cum Alcazare in *Apoc.*
ii, 17. Viegas in *Apoc.* viii, Comment. i, sect. iv,
in fine, carbonem hunc fuisse carbunculum, ut
dixi. Si quis obicit: Quomodo ignis altaris mu-
ntrii potuit carbunculus? Respondetur, in ignem
immissos fuisse carbones, sed vi ignis conversos
mantibus in carbunculos, ut significarit vis nostri
altaris holocausti, penitentia scilicet, per quam
peccatores qui erant instar carbonum frigidi et
nigris, in carbunculos gemmas evadunt, puta
fluit vel carbunculus per charitatis ardorem, vel
sumagri per castitatem, vel adamantes per pa-
tientiam et fortitudinem; hinc dicitur *Psalm. xviii*:
« Carbones succensi sunt ab eo, » nec tantum su-
censi, sed etiam gemmas divinitus conversi. Hec spe-
culatio pliior est et auctor quam solidior: nec
enim carbunculi ex carbonibus gigantur, nec
ignis potest carbones in carbunculos commutare.
Sed responderi posset hanc visionem (ejusque vi-
sus), utpote symbolicam, non naturalem, sed mi-
raculosam et divinam fuisse. Ita legimus S. Vi-
centium Fererum duos reos, cum ad supplicium
descenderunt, sua exhortatione ad tantum dolorem
accidisse, ut facies eorum in carbones quasi ver-
suerint, itaque exspirarint. Dolor ergo et amor
fuit quasi eorum carnifex, immo opifex novorum
hominum.

Secundo, calculus hic ignitus symbolum erat
gratiae Spiritus Sancti, que a peccatis Isiae et cu-
jusvis penitentis animam purificat et sanctificat.
Ita S. Ambrosius, lib. II *De Spiritu Sancto*, cap. IX.
Tertio, calculus hic symbolum erat gratiae gra-
tiae, scilicet propheticæ, q. d. Ecce hoc signo,
scilicet imaginario (huius enim haec visio: unde
omnia per visionem, non realiter sunt gesta; non
ergo realiter combusta sunt labia Isiae: sic enim
blessus et ineptus ad predicandum factus esset)
contactu labiorum per prunas, significat Deus se,
et tibi peccata remittere, et te implere spiritu pro-
phetico, ac simul fiducia et magnanimitate, ut
superato metu magnatum intrepide deinceps pro-
phetes, et populi ac procerum caecitatem argues:
unde S. Hieronymus, Haymo, et Philastrius, lib.
De Heres., in fine, per calculus accepit verbum
Dei, quod peccatum ab altari, id est e sacra Scriptura.
Sic Jeremias consecratus fuit Propheta tactu
divino, cap. xix. Unde S. Hieronymus.

As fui-
Dionysius Carthusianus, Sanchez et alii consenti-
ent hoc fuisse primam visionem et prophetiam Isiae,
prima illa que quinque capitibus jam enarrate sunt.
Intra-
vista
fuisse
hac
ostiora,
adeoque Isaiam animatum
hac visione intonasse: « Audite verbum Domini,
principes Sodomorum, » ut dictum est cap. I.

Hec sententia est probabilis; sed contraria vide-
tur verior: nam ante hoc prophetasse Isaiam col-
ligeretur non tantum ex capitibus precedentibus, sed
et ex eo quod ait hic Isaias: « Ve nighi, qui tu
cui, q. d. Ve mih, qui cum sim Propheta, ta-
care non debui! ut passim exponent Patres et In-
terpretes. Secundo, quia Ensebius in *Chronico* tra-
dit Isiam copiisse prophetare anno 17 Ozie; et
Isias, cap. i, ait se prophetare sub Ozia rego,
regnante videlicet; ergo prophetat ante ejus
mortem, immo antequam percuteretur lepra, et se-
pararet; tune enim regere desit. Tertio, quia
non est verisimilis eum sicut prophetum in-
choasse sic: « Exercita cor populi hujus, » ut
ipse hic incipit, vers. 10. Priors enim solet Deus
per Prophetas populum monere et arguere, eti-
fecit per Isaiam quinque cap. preced., antequam
ex execratione et obdoratione intentet.

Quarto, Isaias optans se jungere Seraphinis in
laude Dei, calculus hoc charitatis et ardoris eorum
inflammari debuit, similem per eum quasi consan-
cram non tantum: Prophetæ, sed et Evangelista et
Apostolus (militiis enim ad Judeos, vers. 9),
perinde ac Apostoli consecrati sunt per linguis
ignas, quas acceptum in Pentecoste: hoc ergo
calculo ex igneum, et linguum igneum, accipit
Isaias, aque ac Apostoli, ut Judeos igne divino
inflammaret, juxta illud *Jeremie xxix*: « Num
quid non verba mea quasi ignis? et *Psalm. cxviii*:
« Ignitum coluum tuum vehementer. » Hic ergo
candens calculus consignat Isaiam Evangelio, ut
nulli ab ore eius sonet nisi purum, nisi evangeli-
cum, nisi divinum; nulli fabia ejus aspirent nisi
igneum ab illo colesti igne, quem Christus vident
mitentes in terram. Ita S. Franciscus per Seraphim
calculo amoris Dei accensus fuit; nam, si ac
S. Bonaventura, cap. viii *Vita* ejus: « Cum ser-
aphicus desiderior ardoribus sursum ageretur
in eum, circa festum Exaltationis sancte Crucis,
dum oraret, vidit Seraphum unum sex alas ha-
bentem ignitas et splendoris de celo descendere,
alique inter alas apparuit effigies hominis cruci-
fixi: due alas super caput ipsius elevabantur,
due autem volandum extendebantur, dum vero to-
tum velabat corpus. Hoc videns obstupuit cum
gaudio: intellexit tandem ex hoc, Domine reve-
lande, se non per martyrium carnis, sed per in-
candescens mentis totum in Christi crucifixi simili-
tudinem transformandum. Hec enim visio mira-
bilis in corde ipsius reliquit ardorem, et in mem-
bris ejus ac pedibus impressa signa clavorum,
quæmadmodum in effigie illa crucifixi conspex-
erat. »

Allegorice, calculus hic nos accendens est Chri-
stus; ita S. Basilius et Cyrus: sicut enim ignis
unius carboni, et carbo igni; sic humanitas uni-
tas est Verbo, ut Verbum incarnatum sit quasi
carbo ignitus.

Rorsum hic carbo est S. Eucharistia, que ab
omni peccato nos purgat, roboret et inflamat:

« Ut tamq[ue] leones ignem spirantes ab illo mona-
recedamus facili diabolo terribiles, » ait S. Chrysostomus, hom. 61 *ad Popul.* Ita eucelum hunc
exponit S. Justinus in *Respond. ad Quest. XLV*, a
Gentibus propositam, et Damascenus mox eti-
anus.

Unde moraliter hic monetur sacerdos, qui pun-
tit et fervens debet esse ut Seraphim, ut corpus
Christi in Eucharistia ab altari capiat fornicem, qua-
biceps est, id est fide et charitate; vel gemma le-
gis perfectione, puta dilectione Dei et proximi,
illudque tradat Isaiæ, id est peccatori confessio,
plangenti et venerabundo. Copiose hoc explicat
S. Cyrrilus, lib. *De Incarnat. Unigenit.* cap. viii.

Audi et S. Damascenum, lib. IV *De Fide*, cap. XIV:
« Accedamus, ut, desiderio ardenti manus in
crucis modum formantes, crucifixi corpus susci-
piamus, et apponentes oculos et labia et frontem
divinum carbonem concipiamus, ut ignis in no-
bis insit desiderii assumpta ea, que ex carbone
oritur inflammatione, comburat peccata nostra,
et illuminet corda nostra, et participatione di-
vinæ ignis in ardescamus, et deificeamur. Carbonem
vidit Isaias; carbo autem non simplex lignum est,
sed umbras ignis: sic panis communio non pa-
nis simplex est, sed unius divinitatis. » Hoc ex-
perta est S. Monica, quæ in S. Communione pra-
dicente se confidere non poterat, quin exsultaret
cum suspirante ad Christum in arena a terra rupe-
retur ac diceret: « Cor meum et caro mea exulta-
verunt in Deum vivum. »

Denique Ropertus hoc accommodat ad claves
et potestatem etiam datum B. Petro ejusque vi-
caris. Seraphim enim est sacerdos, qui eculo-
se sententia Isaiam, id est penitentem, a pe-
ccatis absolvit.

Tropologe S. Cyrrilus, per calculus hunc ori-
fici adiunctum accipit confessionem, qua fidem
ore profitetur, aque ac peccata nostra: hoc enim
in ore nostro assida et constans sit oportet, q[uia]
a peccatis emundemur, et Spiritus Sancti fervore
accendamur. Insula ergo Calvinius hic ait, « in
Papatu meram esse corruptelam, ubi Sacramenta
in actione histrioanea veruntur. » Inde enim
a pari sequitur Angelum hunc forece accepientem
calulum de altari, eoque tangentem et efficienter
purgantem labia Isiae, fuisse histrioaneum. Respon-
det Calvinius Angelum sive actionem addidisse ver-
bum, in quo præcipua ratio Sacramentorum con-
sistit. Verum hoc pariter verbo utuntur Catholicci
in suis Sacramentis. Nostri, Calvine, illud Augusti
tritt. 89 in Joan. « Accedit verbum ad elemen-
tum, et fit Sacramentum. » Nostri Catholicos ra-
tionem fornicem dare verbis in Sacramentis: forma

autem positor est materia, et dat esse rei, puta Sacramento. Sed scio tuum unctionem, verbum vis concionatorum, non consecratorium: nimurum vis aboleri sacramenta, eaque in conciones converto. Haec mens tua, hic scopus.

QUEM TOLERAT DE ALTARI. — Altare hoc simile erat Mosaico, et illi quod vidit Joannes, *Apocal.* vii, 9, eraique vel altare holocaustorum, vel portius thymiamatis, de quo *Apoc.* viii, 3; inde enim ascendet fumus incensus, quo replebat tempulum. Altaris meminit, quia videt Deum in templo, cuius mobile est altare: altare enim representat sacram arcanum. Majestatis divine, eaque ac cultus, religionis et sacrificiorum illi debitorum: hisce enim colendum est in altari; et quia carbones in templo ex altari accipi solebant. Quid significat symbolice altare utramque, dixi *Ezodi* cap. xxvii, 1, et cap. x, 4 et sequent.

7. ET PECCATUM TUUM MUNDABITUR, — id est mandatibus, auferetur et everetur, sunt everi solent sordes et domo. Hinc videtur quod Isaías, in hac visione intellectuali illuminatus et compunctus a Deo, eliceretur liberum affectum confritionis et amoris Dei, per quos fuit dispositus ad purgationem tempestatum, et infusionem nove et heroicæ gratiæ ac virtutis. Accipit enim hic a Deo libertatem et audaciam, etiamque intrepide prophetandi et predicandi; unde haec versus, 8, ait Deo: « Mitte me; » et mox ex eo liberò edidit, vers. 10: « Exæcna corpulū hujus. »

8. QUEN MITTAM (1), ET QUIS IBI NOSIBUS (2). — RUR-

(1) Majestatem suam exhibuerat Dominus Propheta, quam Spiritus angelicæ laudabat ac summa cum reverentia praedicabant, ut quam dignus esset qui a mortali bus etiam coleretur intelligent, atque pro sua virilius eos imitatur qui magnus vocibus *Sicutum* sepibus vocabant, et dignum esse *cujus gloria et confessione uersus terræ imploraret*, praedicabant, optantque ut hominum corda religione ac timore tantu Nomini tangereantur ac contremiscerent, et prædicacione verbis commoverentur, presentem cum firmissima queque illius auctoritate templo Seraphim vocibus tremefacta videret. Sed cum haec ipsa Propheta tamquam stupeficiens, ne forte agnoscens impeditum suum manu detrectaret, ubi carbunclo ignito impedimento illo ac indignitate liberatus est, viresque loquendi recuperavit, adhuc vocem interrogantis *quemnam mittere*. Unde intelligere possumus quorsum tendet istud visio. Dignum quippe visum est Domino ut huiuscmodi visum praedixeret creationem ad delegacionem Prophetae ad populum illam durum et intractabilem. Poterat sane Seraphim mittere, sed mavult dominum, qui ut culpa non vacasset, si, antequam divino aduretur carbunclo, id muneris suscepisset, ita laude dignus esset, si a Deo purgatus et jam divini visione instructus, id libenter obire se vellet proferatur. Et enim divini verbi aptius ministrus censendus est, qui et divina percepti et dono sermonis donatus est. Illud quoque nequamquam præterea videtur, quod non dici: *Ego eo, aut ibo, eod: Mitte me, q. d.* Si miseric, ibo, quemodo enim prædicabunt nisi mittantur? (Forierius.)

(2) Vates liberatos ab indignitatibus sua conscientia patratissimum se jam sentiebant ad servendum tanto regi cum ministris ceteris Seraphim. Cum igitur audiret quærendum dominum, quem ad magnam aliquam præincipiam

sum hic immutior mysterium Trinitatis in *voce nobis*, et unitatis essentia in *voce mittam*.

Moraliter, nota humanitatem Dei principibus, Prelatis, et civitis Superiori bene regere volenti unitandam. Poterat Deus impigerare Isaiae: Ecce jam te consecravi Prophetam, adsum etadero tibi: quare mitto te ad Judeos, vade. Sed noluit eum ad rem tam arduum suo precepto cogere: unde eum invitabat propenit tantum ei sumus desiderium, quod proinde Isaías, ut decet, statim amplectitur, sequi ultra offert. Secundo, et *nobis* stimulus est Isaiae et Apostolis, ut sincero et magno animo missione Dei suscipiant, cogitantes, primo, se in hac re Seraphinorum esse socios, atque ea ire ad opus divinum, non ex se, sed a *legato* vocatos et electos; secundo, se Deo haec per peculiariter contulerunt, que etiam usque hodie conferre non cessant, misericordia pleni, et sancta orationis fructibus.

Pulchre S. Bernardus, in serm. *De SS. Petro et*

habituens esset ministrum, jam andanc factor, ultra se offert. « Quis ibi nobis, » id est pro nobis, ad nostram mandata exequenda, ut Kimchi docet, qui præterea observat usurpari pluralem, *nobis*, quod Deus cum Seraphim locutus, et constitutum, « cum eis intens, de hac re indicatur. Indicatur id Deo Michaelis censem. Sed cum haec viso Deus sisatur ut rex, omnesque illius imagines desumpti a sub regia, Jova hardi incommode descripsi positi instar regis, et solo consistoriis suis interrogatis de eo quem misurus esset ad, ut mandata ad eos ferret. Malo tametsi *nobis* pro simplici plurali majestati collaudet, quo Deus se loquens utitur. Conf. *Gesenii Lehrge.*, pag. 668, 799. Hieronymus: « Pro eius quod nos et alii omnes interpretes translustrum *nobis*, quod hebreæ dicunt *tanu*, nescio quid volentes Septuaginta posuerunt, *ad populum istum*, quod penitus in Hebreo non habetur (videtur Gracus Interpres oculi auras in versum sequentem, ubi legitur *populo hal*). Quando autem ex *Dei* persona dicitur *nobis*, illi sensu accipendum est, quo et in *Genesi* legitur (1, 26): *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*, ut sacramentum indicat Trinitas. Quando enim in *Evangelio Joan.* x, 30 legimus dicentes Dominum: « Ego et Pater unus sumus, et unus ad numerum referimus, et unus ad personam diversitatem. Sic Dominus iubante Trinitas imperat. Propterea autem non dicit Dominus, quem ira precipitat, sed proponit audiendis optionem, ut voluntas premium consequatur. Et Propheta non temeritate et arrogancia proprie conscientie se ire promittit, sed fiducia, quoniam purgata sunt labia eius, et ablata iniurias, mundanisque peccatum. » Chaldeus: *Et quis ibi ad docendum?* Nec Syrus *nobis* exprimit. Cum esset quod ex hoc versus colligerent, hoc carmen esse omnium quae Isaías edidit, primum, hanc sententiam Kimchi in Prælatione ad suum Commentarium in nostrum Prophætum refutare studet haec observatione: « Ex illo cap. vi, 8, *Quem mittam?* constat existuisse Isaiae estate et alios, præter ipsum, prophetas; et revera vixit tunc Amos, Zacharias, intelligens visionem Dei, et Oseas, Beeri filius. Ait: *Quem mittam?* nimurum qui reprehendere sciat populum hunc: nisi enim ad eum prophetas, et nihil proficerunt; respondit Isaías: *Ecco ego, mitte me!* quod dicat: *En! ego adhuc existo;* quod si adhuc nihil profeci, forsan proficiam in posterum. » Qui sensus verbis, merito ex labia infertur. (Rosemullerus.)

Paulo: « Hi sunt, ait, viri misericordie, sive quia misericordiam consecuti, sive quia misericordia pleni, sive quia misericorditer a Deo donata sunt nobis: scimus quod vir isti nec sibi vivere, nec sibi sunt mortui; sed ei qui pro ipsis mortuus est, magis autem nobis omnibus. Facit eorum vita, eorum doctrina, et etiam mors ipsa in conversatione eminentiam, in predicatione sapientiam, in passione sua patientiam: haec nobis beati Apostoli contulerunt, que etiam usque hodie conferre non cessant, misericordia pleni, et sancta orationis fructibus. »

Et S. Chrysostomus, in homilia *De Laudibus S. Pauli*, tom III: « Paulus eccl. civis, Ecclesiarius columnæ, angelus terrestris, ecclesiæ homo. Sic enim missum in igne ferrum totum profecto ignis efficit, sic Paulus charitate succensus totus efficit est charitas. » Paulus ergo fuit Seraphim, et Seraphicus Apostolus. Et rurum: « Misit, inquit, Christus Apostolus quasi sol radios suis; quasi rosa suavitatis odoris sui; quasi ignis scintillæ suas dispersit: ut sicut sol in radiis appareret; sicut rosa in odoribus suis sentirit; sicut ignis in scintillis suis asperget: sic in illorum virtutibus Christi potentia agnoscatur. Quis enim iudeus discipulus bone instruens, non scientiam magistri collaudet? » S. Augustinus, in serm. *De Apostoli*, ad *Obedientiam* Apostoli potestatem super naturam, ut eam curarent; super demones, ut eos evererent; super elementa, ut ipsa immutarent; super mortem, ut eam contempnerent; super Angelos, ut corpus Domini conserarent. Hec etiam potesta data est eorum successori, secundum illud *Apoc.* xi, 6: « *Hil habent potestatem claudendi colum, et aquas convertendi in sanguinem.* »

Et dixi: *Ecco ego, mitte me.* — Video enim te ad hoc me designare, ex eo quod sentiamb labia mea calculo mundata, linguan solutam, et animo meo novam libertatem, et desiderium prophetandi a te inseri; praesertim cum simul me stimulet gloriam Majestatis tue quam conspicio, et Seraphim quos volantes et paratos ad omne tuum obsequium intueor. Haec rationes addebat animos Isaiae, ut ex liberali et alaci magnanimitate Deo ad rem tam arduum se offerret, citram sciret se propterea dissecandum, inquit Origenes in illud *Rom.* cap. x: « *Isaías autem audet,* » et contrario Moyses ex humilitate, immo ex pusillanimitate quadam, Dei missionem terro et quiete dereliquit, ut dixi *Ezodi* cap. iv, et docet S. Hieronymus, *epist. 142.*

Ait igitur: « *Ecco ego;* » que locutio promptum animum ad parendum significat. Sic Abraham a Deo vocatus respondit: « *Adsum, Genes. cap. xxi, vers. 1;* sen, ut est in Hebreo et Greco: *Ecco ego.* Sic Ananias, similiter vocatus a Deo, ait: « *Ecco ego, Domine,* » *Act. ix, 10.*

Sic et Isaías audiens a Deo: « *Quem mittam, et quis ibi nobis?* » promptus occurrit: « *Ecco ego,*

mitte me, » *Isaiah vi, 8.* Qua promptitudine nihil Deo gratias esse solet. Unde D. Ambrosius, serm. 14 ad illa verba: « Voluntaria oris mei benefacta fac Domine. » *Psalm. cxviii, 108,* querit cur Deus ad illam legationem non miserit Isaiam, antequam ille sua sponte ad eam se offerret? aptaque respondet: « *Uique, inquit, servulo suo poterat imperare, quem dignum qui mitteretur invenerat, sed maluit eum spontaneæ oblationis non frandare mercede, qui ut ipse se offerret prestolatus est; et quamvis ejus sciret affectum, expectavit tamen vocem, ut cumularet gratiam.* »

Iais ergo dat hic schema et exemplum perfectæ obedientie, qua Deo non jubent, sed insinuant, tantum suam voluntatem, sponte prompteque se offert in omne discrimen. Hoc imitetur fides, praesertim Religiosi, cogitantes se a Deo invitari ac vocari, ac consequenter Deum: is adest, ut ardua omnia generose et facile supereant. Hec enim est obedientia tam liberalis vis et meritis. Vero dixit Religiosus ille: « Non fimeo vocem obedientiae, ad quidlibet, quantumvis arduum, me vocantis: ad cam me offero, præsto sum: » certus enim sum Deum, qui per Superiorum iubem, nulli auro. « Qui enim instat præcepto, prævenit auxilio, » ait S. Leo. Hinc perfecte obediens, instar Isaiae, « preventi præceptem, » ut docet S. Bernardus, serm. *De Obedientia. Nam* « acceptus est regi minister intelligens, » *Prov. xiv, 33.* Hinc Regula nostra prescribit, ut non expectemus Superioris præceptum, sed mox ut dat signum voluntatis suæ, prompte statimque illam exsequamur, et immeatu tantum parcamus, ac ad omnem eum nutum quoquovsum procurramus. Hec enim melior, Deoque, etque ac Superiori gratior est obedientia, quam illa quae præceptum expectat, ut docet D. Thomas, II II, *Quest. CIV.* art. 2. Et Albertus Magnus in *Paradiso anime*, cap. iii: « *Verus, ait, obediens nunquam præceptum expectat, sed solum voluntatem.* » Prelati sciens, vel credens, ferventer exsequitur pro præcepto. » Denique S. Bernardus loco citato: « *Finalis obediens, inquit, nescit moras, fugit crastinum, ignorat tarditatem, præcepit præceptem, parat oculos visu, aures auditui, linguan vocis, manus operi, itineri pedes; totum se colligit, ut imperans colligit voluntatem.* » Ita fecit hic iam Isaías, quam Seraphini expansi aliis sistentes se Deo, ad omnem ejus nutum quolibet voluntari.

Nota Isaiam et Apostolos mitti debere a Deo: hereticus qui sponte se prædicationi ingerunt, nec a Christo, Apostolis et Episcopis sunt missi. Apostoli sunt non Christi, sed diaboli. Unde Christus vocat eos fures et latrones, *Joan. 3,* inquit Chrysostomus, hom. 5 *De Joanne Baptista.*

9. AUDITE AUDIENTES, ET NOLITE INTELLIGERE: ET

VIDEZ VISIONEM, ET NOLITE COGNOSCERE. — Hoc est,

audiens et videbilis, sed non intelligens, vel non

voletis intelligere et cognoscere, uti explicant S. I-

maginata, et ex illis S. Paulus, *Actor. ultimo cap.*

vers 26. Est hebraismus, et enallage modorum; ponitur enim imperativus pro futuro: nam certum est Deum non impetrasset Iudeis peccatum; quinidem evidens ei eum voluisse et mandasse ut Iudei intelligent, cognoscet et exsequatur sua oracula: ideo enim Prophetis iussit ut ea illis proponerent et edicerent.

Nota: Isaias prophetat hic de execratione Iudeorum, tum sui letorum zecorum et surdorum ad minus Isaiae et Prophetarum, tum maxime tempore Messie; ac consequenter de eorum refectione et reprobatione: sicut enim idem est fluvius, etiam si alii affluit et succedit aqua; ita idem fuit semper Iudeorum populus, etiam si alii et alii homines in eo invicem sibi successerint, inquit S. Basilus, q. d. Scio, o Iudei! vos avide Messiam promissum expectabatis; sed eum venierat, vos eum rejicieritis: conciones ejus et miracula auditis et vidicatis, sed non voleatis cognoscere, ne crediere et esse opera Messie: quinidem diefici eum in Beelzebub ejercere demonia. Ita S. Basilus, Chrysostomus, Cyrillus et Hieronymus.

10. EXCECA COR POPULI HUJUS, ET AURES EJUS AGGRAVIA. — Pro *execa* hebreo est *חַזְבֵּן* *husmen*, id est impingere (1), incassare, hoc est, execera et obdura. Cor enim crassum et pingue, scilicet luxu et ventri sorvios, inoptum est ad capiendum celestia, ac prouide habet et ceterum. Execratio enim non est aliud, quam mentis quedam obesitas et hebetudo ad videndum et gustandum divina, atque obstructio impediens celestis doctrina admissionem, influxum et intellectum, ut indicant verba sequentia. Quia omnis et aures non corporis, sed mentis intelligentia sunt: mens enim ipsa est cor, est aures, est oculus, scilicet spiritualis; mens enim per se videt ut oculus, audit ut auris, sapit ut cor: eminenter enim in se continet cor, oculos, aures, nunc omnesque sensus corporis.

Secundo, execratio propria ad intellectum pertinet; aggravatio sive obduratio ad voluntatem; utraque et peccatum est, et pena peccati, et causa peccati. « *Sectias*, inquit S. Augustinus, lib. V *Contra Julianum*, cap. iii, quam solus removet illuminator Deus, et peccatum est, quo in Deum non creditur; et pena peccati, qua cor superbum dignam animadversione punitur; et causa peccati, cum aliquid malum, execi cordis errore committitur. Ita concupiscentia carnis et peccatum est, quia inest illi inobedientia contra dominatum mentis; et pena peccati, quia redditus est meritis inobedientis; et causa peccati est, defectione consentientis, vel contagione nascentis. » Sic Iudei ex-

(1) Samuel Butler (*Oriental Customs*) refert ex testimoniis plurimorum viatorum, moveam esse in Oriente orbis ad tempus locorum usi illustris viros, quos non incedunt, sed levioribus deinceps principes. Horum igitur oculi pice quidam illuminant, quam consuetudinem ut symphonica forsan innuit Propheta.

casei cordis errore et duritate Christum vexarunt et occiderunt.

Tertio, ad execrationem duo requirantur: prima, pravus affectus, quo quis non vult recipere lumen, vel etiam impedimenta obicit (ut qui claudit fenestram, radios solis a se excludit) illuminationi divine, qua Deus per se, vel per Prophetas aut Apostolos, res ad salutem necessarias sufficienter proponit, explicat et confirmat. Secundo, inde sequitur carensia, sive privatio luminis divini, indequae moralis impotencia ad videtatem. Sic Iudei videntes Christum tota facere signa, ut per ea credere possent et tenerentur ipsum esse Messianum, lucem hanc repudiarunt, et sic execrati fuerunt, idque propter suam avaritiam, ambitionem, invidiam, etc., quam a Christo taxari videbant. Sic et obdurate, primo, est impunitas, sive malitia volenter peccare, et non lenientia officium debitum; secundo, est perfidia et firma adhesion ad illum, puta ad aliquam voluptatem, vel bonum illicitum, ita ut nec monitus, nec consilii, nec misis, nec promissis, nec praemitis, nec flagellis, nec ordinaris Dei inspirationibus et gratis inde avelli se sinat. Audi miram executi et obdurate duritatem. Irenaeus pro Imperatrici successus Nicophorus Iconoclastarum et Manichaeorum patrom: hic dum Ecclesiam gravibus premeret execrationibus, omnium ordinum sustinavit querimonias et lamenta. Monitus haec de re a Theodosio Salibara patrelio respondit: « Si Deus obduravit cor meum ut Pharaonis, quid boni erit his qui sub manu mea sunt a Nicophoro? Theodosi, noli expectare preter ea que vidisti. » His ergo omnes fieri Imperatores ambitionibus, luxurias et barbaricis crudelitatis superavit. Quocirca Deum vindicem sensit; nam Slavonum princeps Crunus ejus recisum caput, per dies compulsa et sublimi ligno suspenxit, postea ipsum cute nudans, et argento fornicatus vestiens, biber ex eo Slavonum principes exemplum docuit gloriantibus. Ita Zonaras, tom. III, et alibi.

Quarto, S. Hieronymus, S. Thomas, Hugo, Haymo et Glossa putant haec esse verba Isaiae, quasi ipso ore, dicatque: Executa, Domine, Iudeos, ut sic Apostoli cant ad Gentes, easque illuminant. Verum S. Cyrilus, Lyranus, Forerius, Adamus et passim recentiores verius censem haec esse verba Dei ad Iudeam: hoc enim exigit filium et connexionem orationis. Cepit enim Deus loqui, et pergit, ac tandem concludit: « Ne forte convertatur, et satan enim eum. » Quia sine dubio sunt verba Dei.

Dicunt: Ergone Deus precipit Isaiae ut decipiat et exerceat Iudeos? Respondeo, nequaquam. Sed duplex est sensus. Prior, « executa, » id est ita obscurae per enigmata et parabolatas tua Iudeis proponit, ut ipsi non intelligant, sed obnubillant et execerantur: sic enim fecisse Christum docet S. Joannes, cap. xii, vers. 40, ubi citat hunc Isaiae locum. Posterior et minor sensus est, ex-

ceca, « Id est predic eos execrando: sepe enim verba realia per mentalia exponna sunt, ut ostendit Canon. XXIX, q. d. Omnino Iudei per peccata sua execrati a me deseruent, magis execrabitur et obdurbabuntur: et ita fieri, ut frustra eis concioneris tam tu, o Isaia! quam tu, o Christe! nee enim ipsi suos invenieratos mores mutabunt, nee justitiam et salutem assequentur; ita tamen, o Isaia! et predic eos execrando, ut sciatis haec a me previsa et predicta, ut Christus hoc eis obficere possit; unde Septuaginta vertunt: *Incrasatum est cor eorum*: S. Joannes vero, cap. xii, vertit, et legit: « Execravit oculos eorum, et indoravit cor eorum. » Id factum est, quia eidem verbo Hebreo alia et alia substituerunt puncta. Si enim punctus *חַזְבֵּן* *husmen*, erit *impingua execratio*; si *חַזְבָּן* *husman*, erit *execratum est*; si *חַזְבָּן* *husman*, erit *execratus est*: que omnia sensu idem sunt, pro quo nota:

Item de *חַזְבָּן* = *impingere*, hoc enim est, quod ad Sapiens cap. II, 1: « Execravit enim illos malitia eorum; » posse ergo causa execrations, est propria execrati malitia. Deus vero indirecte execratur et obdurat, quia impius lumen veritatis et gratia sensum subtrahit, atque errorum et execracionis occasiones eis obijicit sinit, ad punienda eorum peccata, ut fusus dicti Cap. XXVII, q. d. Predic. o Isaia! quod Iudei ob pravos suis effectus directe se execrabant et obdurbant, ne audiunt tuas regule ac Christi predicationes, ego vero indirecte eosdem ob peccata execrabo, ex modo quo dixi. Ergo Iudei execrati sunt primo, a se; secundo, a Ieo; tertio, ab Isaia: a sa direkte et positive, a Ieo indirecte et permisive; Isaia vero execravit eos, id est predixit corrum execrationem. Quare execranda est blasphemia Calvini dicunt, Deum proprie et directe Iudeos, Pharaonem aliquisque impios execrassat et obdurusse, contra quam egi Roman. ix, 17, et Eccl. vii, 1. Quocirca canendum est hic Valabili commentatoris, ab hereticis depravatis, qui et aures ejus agrava, sic explicit: *Velut male aliqua obtrusa, sordida aut atrox rursum, ne possit excludere; et aliorum qui vertunt, inungue, obtini, obtusa unguento pingue*; item, *obstulta cor populi hujus*. Hoc enim nimis dum dicuntur, deinceps active, directe et positive impios obdurate significant.

Denique S. Clemens, lib. III *Constit. Apost.* cap. vi, haec Isaiae verba recte adaptata sunt, qui negligenter et dormitantem audiunt verbum Dei, ejusque doctores et presones.

Ne forte videat oculus suis. — Rursum haec prophetic per futurum exponna sunt, q. d. Ex hac Iudeorum execratione omnino fieri, ut non videant, non intelligant, ac consequenter ut non convertantur ac sancentur. Nam, si pulchre ait versus doctor: « Deus non hic sanitatem volentibus denegat; qui enim sic intelligit, absolvit hominem, damnat auctorem (Deum); sed contradicentes se

sanare nolle pronuntia: frusta enim ad confundendum remedium promissa est bonitas medicis. Intemperantia contradicti infirmi; » si videlicet infirmus nolit sequi consilia, et distam a medico prescriptam, ut Iudei noluerunt sequi fidem et legem Christi.

11. Et dixi: USQUEQUO, DOMINE? — q. d. Quamdiu haec poma execrationis Iudei mei populares punientur? secundo, et aptius, q. d. Quo evadet haec Iudeorum cecitas et duritas, aequa ac tua, o Domine! derelicto et furor in eis? huic enim interrogatio apli congruit sequens responsio domini

DONEC DESOLENTUR CIVITATIS ABSQUE HABITATORE.

— Pro donec hebreo est *תִּיְמֹלֶת* *ad*, id est usque ad desolationem civitatum totius Iudei, q. d. Eorum cecitas et duritas quae meanam iram indammat, haec evadet, ut gens tota desoletur, nec antecessat donec omnes eorum urbes vastentur a Tito et Vespaniano, a quibus Iudei vel occidentur, vel fuga aut captivitate in totum orbem dispergantur, ita tamen ut tolo orbe terrarum non intereant, sed per propagationem sobolescant et multiplicentur, ut sequitur. Ita S. Hieronymus, Basilus, Cyrus, Baymo et Rupertus, qui docent Isaiae loqui du excidio Iudeorum per Romanos, non per Assyrios, ut vult S. Chrysostomus, nec per Chaldeos, ut vult Vatabulus.

12. ET LONGE FACIT DOMINES HOMINES. — Loquitur de se in tercia persona, q. d. Ego hominum ablegabo Iudeos a sua patria, faciamque eos extortos, ut tolo orbe vagentur.

ET MULTPLICABITUR. — Gen. Judica, licet pene excisa, tamen quia *חַזְבָּן* sua fons est, et quia multas habet uxores, rursum multiplicabitur. Septuaginta vertunt, et *multiplicabitur depletus super terram*; Chaldeus et Vatabulus alter vertunt sic, *critique desolatio multi in terra* (1).

13. ET ADIUC IN EA DECIMATO. — scilicet facienda vel tollenda est, q. d. Gens Iudeica ita multiplicans se post excidium Titi, rursum post 50 annos ab Adriano Imperatore ita vastabitur, ut quasi et decem vii annos relinquatur; hoc eam sit hunc decimare: non enim capiunt proprie, ut sit idem quod unum et decem tollere; nam Adrianus Iudeos iterum rebellantes majora clade quam Tita afficit, et pene delevit, abdo ut edicto prohibetur fugitivos ad terrum suam regredi, eaque aspicere: unde sic dispersi Iudei miserimi, ostentui et derisu fuerunt, sunt et erunt, ut predicti hic Isaiae. Ita S. Hieronymus, Cytilus, Rupertus, Flavino et alii.

Nota: Pro *decimato* hebreico est, *דִּצְמָנָה asiri*, quod denarium, decimam vel decadem significat. Unde varie a variis explicatur.

Primo, sic, « decimato, » ad est decem cribuum abductio in Assyriam, fieri in Israel.

(1) Melius coherebit sensus antecedentibus et veritas, multiplicabit dies que fuerat derelecta, sive multo tempore derelicta erit.

Secundo. Vatablus sic, q. d. Adhuc in Iuda erit decas, id est decem reges (tot enim fuerunt a Joathan filio Ozia usque ad Sedeciam); et decima (Sedecia) regnante iterum ejicientur Iudei, et destruentur.

Tertio. Adamus, q. d. Novem Iudeorum partes vastabuntur a Romanis, decima pars Deo dabitur ei dabitur, critque semet sanctum (ex frugibus enim decimae erant sacrae Deo), hoc est, decima Iudeorum pars converterat ad Christum. Ita et S. Basilus, Arias, Ossorius, Pintus et Alcazar in Apoc. cap. xi, v. 8, 13, notat. 11.

Quarto. Sanchez, q. d. Novem Iudeorum partes perderantur ab hostiis, puta Chaldeis vel Romanis; decima pars reliqua a Deo racematur et perdetur, critque quasi gens furori ejus addicta et devota, non aliter quam victimam altari et cultro.

Quinto, idem: *Decimare*, inquit, est decies vastare, et *decimatio* est decies repetita vastitas, q. d. Septuaginta multofiles vastabitur Iuda: denarius enim est symbolum multitudinis; unde aliqui qui decem Iudeorum vastationes post tempora Isaiae enumerant hoc modo: *prima* facta est a Salmanasare, qui decem tribus abduxerunt; *secunda*, a Sennacherib; *tertia*, ab Asirhaldon, qui Massasse regem vicinatum abduxerunt; *quarta*, a Pharaone Necho, qui Josiam occidit; *quinta*, a Nabuchodonosore; *sexta*, a Nabuzardun; *septima*, ab Antiocho Epiphane; *octava*, a Pompeio; *nona*, a Tito; *decima*, ab Adriano.

Sexto, apertissime Chaldeus: Iudei, inquit, decimabuntur, id est unus ex decem relinquenter; decima Iudeorum pars tantum remanebit, sicut post vindemiam vinea racematur, id est racemi reliqui colliguntur, ut ex decem vix unus remaneat. *Decimare* ergo huius idem est quod *raccicare*. Ita enim racemavit Iudeos Adrianus, ut dixi.

Et CONVERTETUR, ET ERIT IN OSTENSIONE. — Nota enallagmum Hebraicam, qua verba *convertor*, *reverter*, *addo*, *adicio*, ponunt pro adverbio *rursum*, *iterum*, *ultra*: « *convertetur* ergo, » et *erit in ostensionem*, » id est iterum erit in ostensionem. Sic dicitur Psalm. LXXXIV, 7: « Tu conversus vivificabis nos, » id est tu iterum vivificabis nos; et Psalm. cap. LXVII, vers. 41: « *Conversi sunt, et tentaverunt Deum*, » id est iterum tentaverunt Deum: eadem phrasis crebra est in Psalmis. Ita *Forierius*.

In OSTENSIONEM. — *Primo*, ut omnibus gentibus Iudea vastata ostendatur in exemplum justa vindictae Dei, quo percellantur aliae gentes, ne sua impietas Deum irritent.

Secondo et melius, « *in ostensionem*, » ut scilicet Iuda sit ostentum et risu Gentibus, ut ab illis digitio ostendatur quasi stultus et stolidus (Hebreo enim *בָּזֵר*, *bazar*, stultus significat), vel quasi infamis ob tanta criminis, aequo ac supplicia sua, iuxta id quod communatus est eis Moses, Deuter.

cap. XXIX: « *Et dicent omnes Gentes*: Quare si fecit Dominus terrae huic? Quis est hec ira furoris ejus immensa? Et respondebant: Quia dereliquerunt pactum Domini. »

Tertio. Hebraice *לְבָאֶר* *verbi potest, erit in depastonem*, id est, ut Septuaginta vertunt, *in depastonem*; male enim aliqui codices legunt, *in depreciationem*.

Quarto, verbi potest cum Chaldaeo, *erit in combustionem*.

Sicut TEREBINTHUS (1), et *sicut querqus*, que expandit ramos suos, — scilicet aridos et demorios, ideology deformes: pro expandit enim Hebraice est *כַּלְבָּחָר בְּשִׁכְלָתָה*, id est defluit, emitit, deject folia, ut solos nudosque ramos aridos, eosque paucos et curtos expandat et ostendat, qui idecirce hebraice vocantur *mattisebet*, id est subsistentia (*בָּם*, id est in eis, scilicet terebintho et quere), ex qua rursum in vere germinovum revirescat, et semen sanctum quod seputr supplulet. Unde Chaldeus verit, *erunt sicut terebinthus, et sicut querqus, que cum defluat folia eius, videtur quasi arida, et aliue retinet humorem, ut ex eis sustentetur semen;* et sic dixit cap. 1, vers. 30: « *Cum fueritis velut querues defluentibus foliis.* »

Secundo, Septuaginta *mattisebet* vertunt, *theom*; habent enim, *erunt sicut glans que excidit de theca sua*. Sicut enim hec est pabulum porcorum, sic Iuda erit preda hostium. Alii verunt, *erunt sicut custanea que excidit e theca sua*, q. d. Sicut castanea quamvis spinosa theca includitor, ita est; sed ubi ea se aperte, preda est porci: ita Israel quamvis Dei valvulatum presidio, futur erat ad hostibus; nunc eo nudatus, eis erit in dispersionem. Ita Sanchez.

Tertio, Vatabus verit, *sicut ulmus et querqus cum fulcrum eis submittunt, sic semen sanctum erit fulcrum ejus*, siue explicat: Sicut in ulmo et querco obiectionis foliis est vis quadam generatrix, cuius ope vere nono rursum folia et frondes emittunt: sic se habeunt incola Iudei, qui cum mortui esse putabantur in Babylone, tum redescerent, producentes semen sanctum, id est filios sanctos, ita ut ex eis nascatur Sanctus sanctorum Christus Dominus.

SEMIN SANCTUM ERIT ID QUOD STETERIT IN EA. — Theodotion verit, *semen sanctum erit columna foundationis ejus*. Hebreo enim *mattisebet*, significat statuum columnam, fulcrum, statumen. Aquila verit, *semen sanctum erit germen ejus*, q. d. Licit arbor haec (terebinthus vel querus) id est Iudeorum populus videatur in clade Titi et Adriani esse emortuus tamen servabitur in ea aliqued germinis et semen sanctum, scilicet Christus Dominus, qui columna est et basis totius sanctitatis: cuius

(1) Terebinthus multo tempore vivit. Antequam pereat, ex radice ascendit surculus quem in locum arboris surgere mox videatur, ita ut arbor ista quadam immortalitate prædicta videatur. (Jahn, Archæol. Bibl.)

mox rami totum orbem implebunt, per quem relique Iudeorum salvabuntur, etenim quasi olive fructiferae Gentes quasi oleastri insentur, Rom. xi, 25. Ita fere S. Hieronymus, Chaldeus et alii.

Solei enim Propheta a tristibus ad leta, a terrenis ad spiritualia avolare, Iudeisque afflictis promittere Christum Salvatorem. Unde secundo, » semen sanctum, » hoc est propagatio sancta, sunt Iudei in Christum credentes. Idem enim hic dicitur cum eo quod dixit, cap. IV, vers. 3: « *Et erit omnis qui reluet fuerit in Sion, etc.* » sanctus vocabulari, » *Semen ergo sanctum* » sunt Apostoli, alii-

que primi Christiani, ex quibus sanctorum genus toto orbe propagatum est.

Nota: *בָּמָ* *zera*, id est *semen*, Hebrei vocant non tantum grana seminis, sed et ipsas stirpes, surelos ad germina, ex quibus quasi ex semine progenerantur folia, frondes et fructus. Non ergo ipse truncus arboris, sed rami sive stirpes in truncu vocantur hic *semen*: truncus enim es ipsa arbor in qua stat hoc *semen*, id est stirpes et rami, quos proinde vocat hebreica *mattisebet*, quasi statumen futura germinationis et propagationis, uti verit noster Interpres.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Incipit hic secunda generalis Isaiae prophethia, que protenditur usque ad cap. XIII, factaque est sub Achaz regno pessimo (prima enim est ea, qua a cap. 1 hue usque exposta est, factaque est sub Ozia et Joatham). Haec precieux agit de Emmanuel ex virginie nascituro, ejusque salute, victoria, gratia et triumphus. Hoc ergo capite Achaz et Iudeis timentibus excidium a Syria et Samariis, promitti Isaias open et liberatio nem, Syria vero et Samariis excidium intentat. Secundo, vers. 10, hujus rei offert et dat signum Emmanuelis nascituri ex virginie. Tertio, vers. 17, Achaz et Iudeis incredulitas cladem per Egyptios, et excidium per Chaldeos communatur.

Nota: *Sequuntur capitula VII, VIII, IX, X, esse connexa, et idem quod jam dixi repete et inculpare;* nam cap. VIII, docet Emmanuel vocandum celarem praedatorem: *quia per Assyrios regnum Syria et Samaria per se vero regnum diaboli castabit. Cap. IX, sec alia nomina, potentiam et doles Emmanuelis significavit, assignat, rursumque Syria et Samaria visitationem communatur. Cap. X, Iudeorum et Esachiae oblationem et afflictionem per Assyrium Sennacherib, deinde fuse ipsius Sennacherib exilium et cladem et ab angelo illatum denuntiat.*

1. Et factum est in diebus Achaz filii Joatham, filii Oziae regis Iuda, ascendit Rasin rex Syriae, et Phace filius Romelia rex Israel, in Jerusalem, ad præliandum contra eam: et non potuerunt debellare eam. 2. Et nuntiaverunt domui David, dicentes: Requievit Syria super Ephraim, et commotum est cor ejus, et cor populi ejus, sicut moveatur ligna sylvarum a facie venti. 3. Et dixit Dominus ad Isaiae: Egregore in occursum Achaz tu, et qui derelictus est Jasub filius tuus, ad extreum aquæductus piscinae superioris in via Agri Fullonis. 4. Et dices ad eum: Vide ut sileas: noli timere, et cor tuum ne formidet a duabus caudis titionum fumigantium istorum in ira furoris Rasin regis Syriae, et filii Romeliae: 5. eo quod consilium inierit contra Syria in malum Ephraim, et filius Romeliae dicentes: 6. Ascendamus ad Judam, et suscitemos eum, et avellamus eum ad nos, et ponamus regem in medio ejus filium Tabeel. 7. Hec dicit Dominus Deus: Non stabit, et non erit istud: 8. sed caput Syriae Damascus, et caput Damasci Rasin: et adhuc sexaginta et quinque anni, et desinet Ephraim esse populus: 9. et caput Ephraim Samaria, et caput Samariae filius Romeliae. Si non credieritis, non permanebitis. 10. Et adiicit Dominus loqui ad Achaz, dicens: 11. Pete tibi signum a Domino tuo in profundum inferni, sive in celsum supra. 12. Et dixit Achaz: Non petam, et non tentabo Dominum. 13. Et dixit: Audite ergo, domus David: Numquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis et Dei meo? 14. Propter hoc dabat Donizias ipse vobis signum. Ecce virgo concepit, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel. 15. Butyram et mel comedet, ut sciatur reprobare malum, et eligere bonum. 16. Quia antequam sciatur puer reprobare malum, et